

ХЛЄБНІКОВ

Микола Іванович

Хлєбніков Микола Іванович (5. (17) 10.1840 р., Ветлузький повіт Костромської губ. — 14. (26) 06.1880 р., Київ) — український і російський правознавець, соціолог, доктор державного права.

Народився у бідній міщанській родині. Перші знання здобув самоосвітою і в 16 років вступив у 4-й клас пензенської гімназії, яку закінчив 1860 р. В 1865 р. закінчив юридичний факультет Московського університету з дипломом кандидата прав. Був призначений на посаду вчителя історії у Могильовській гімназії. В 1869 р. за роботу «О влиянии общества на организацию государства в царский период русской истории» (СПб., 1869 р.) Московським університетом йому було присуджено ступінь магістра державного права. В магістерській дисертації М. І. Хлєбніков дав загально-філософську картину періоду руської історії з 1547 р. по 1721 р. Основними факторами суспільства він вважав економічні умови та розумово-релігійний розвиток. Уже в цій роботі виявилась схильність автора до широких узагальнень. Займаючи кафедру державного права Варшавського університету, підготував і захистив в університеті св. Володимира в Києві докторську дисертацію «Общество и государство в домонгольский период русской истории» (СПб., 1872 р.). Поворот від історії права до філософії права, синтетичні побудови — характерна риса цієї роботи. В 1874 р. у Варшаві М. І. Хлєбніков видав свою фундаментальну працю «Право и государство в их обоюдных отношениях. Исследование о происхождении, сущности, основных началах и способах развития цивилизации вообще», яку присвятив історії та

критичній оцінці політичних, правових та етичних доктрин і в якій певною мірою проявився його морально-релігійний ідеал.

Із серпня 1877 р. М. І. Хлєбніков — екстраординарний професор кафедри енциклопедії юридичних і політичних наук університету св. Володимира. Викладав курс енциклопедії та історії філософії права. Був членом Історичного товариства Нестора-літописця. М. І. Хлєбніков намагався спростувати вихідні положення позитивізму, виступив критиком матеріалізму, атеїзму і соціалізму. Називаючи себе ідеалістом і християнином, критикував гегелівське розуміння історичного процесу і на противагу йому запропонував власну концепцію цивілізації, в основі якої лежить твердження про духовну природу людини. Всесвітня історія постає при цьому як ряд самостійних, самобутніх діяльностей тих чи інших народів, а тому, на його думку, не може бути мови про передбачення історичних подій. Смысл розвитку людства, за М. І. Хлєбніковим, в тому, що державна влада поступово дає все більше простору свободи для особи.

Вчений приділяв значну увагу дослідженню проблеми взаємовідносин між правом та державою. Він розглядає право як міру свободи в суспільстві. Держава виступає як засіб захисту цієї свободи та підтримання необхідного порядку і усталеності у суспільстві. «Життя права починається в державі; право кожного обумовлено тим, що він сам дотримується прав інших; без цього ніхто не має права».

Правовий закон необхідно охоплює суспільство, забезпечує цілісність спільноти індивідів (а до цієї спільноти індивід належить лише тоді, коли він підкоряє свою волю волі закону). Кожен закладає в державу частину свободи, щоб забезпечити інші.

М. І. Хлєбніков вважав, що саме суттю правового начала обумовлюється те, що держава не має над особою за правом абсолютної влади і повинна надати їй сферу вільної діяльності та індивідуального розвитку.

Крім згаданих наукових праць, в 1878 р. видавалися окремі статті в «Университетских известиях» (К.): Русское государство и развитие русской личности; О пес-

симистическом направлении в современной немецкой философии. Шопенгауэр; Эволюционизм или теория общественного преобразования и др. Все статьи виданы разом під загальною назвою «Исследования и характеристики» у Києві 1879 р.

Літ.: Романович-Славатинский А. В. Хлебников // Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета св. Владимира (1834—1884) / Под ред. В. С. Иконникова. — Киев, 1884; Хлебников // Энциклопедический словарь изд. Брокгауза и Ефрона. — т. 73. — СПб., 1903; Кондратик Л. И. Історія соціології в іменах. — Луцьк, 1996.

Нижче подаються уривки з праці «Право и государство в их обоюдных отношениях»¹.

Тимошенко В. І.

¹ Друкується за виданням: Хлебниковъ Н. И. Право и государство въ ихъ обоюдныхъ отношеніяхъ. — Варшава, 1874. — С. 349—484.